

דף ח

'בעפר תיחוח...' אבל אם לא היה הדקר נעוץ, אין מתירים בית הלל אף בדיעבד [אף על פי שאין כאן כתישה ולא כל מלאכה הצריכה לגופה] – משום שאין העפר מוכן מערב יום טוב, ואסור משום מוקצה (עפ"י תוס').

ולכתחילה אוסרים בית הלל לשחוט אפילו היה דקר נעוץ – משום שסתם דקר נעוץ אינו מהווה הכנה גמורה לסמוך על כך לכתחילה, רק בדיעבד סומכים להחשיבו כמוכן קצת (רשב"א. ולהלן (ט: ד"ה הא) באר הרשב"א סברת דיחוי הגמרא שם, שדקר נעוץ הוא הכנה גמורה. ונראה שדבריו שם אמורים רק לבית שמאי ורק לפי דיחוי הגמרא שם את דברי רבי יוחנן, אבל לבית הלל או לדברי ריו"ח אין הנעיצה הכנה ממש).

ויש מי שכתב שסתם נעיצת דקר אינה הכנה, ולכך בית הלל אוסרים לכתחילה לשחוט אפילו הדקר נעוץ [אבל אילו נעץ על דעת כן, אין לך הזמנה גדולה מזו ומותר אף לכתחילה], ואעפ"כ אם כבר שחט – מכסה, כי משום איסור מוקצה אין דוחים מצות כיסוי הדם. ומה שצריך נעיצת דקר, לא משום הכנה אלא משום עשיית גומא, ואף על פי שאין צריך אלא לעפרה מ"מ אסור לעשותה לכתחילה, ואמנם אם הדקר נעוץ מבעוד יום שכבר הותחלה הגומה, התירו להגביהו ביום טוב (עפ"י תור"ד).

א. התוס' (סד"ה אמר) הביאו מהירושלמי שאם שחט מותר לכסות באפר שנוצר היום, שלא לבטל מצות כיסוי. ומאידך כשאין דקר נעוץ מפורש בגמרא שאין לכסות. וכתבו התוס' (סד"ה ואינו) הטעם משום שאינו מוכן ומשמע דהיינו איסור מוקצה. ועל כרחו לומר שעפר שאין בו דקר נעוץ חמור יותר מאפר שנוצר היום, ואולי הטעם משום שהאפר מוכן מתחילתו בעודו עצים או רמץ הם. או שמא כוננת התוס' דבעינן שיהיה מוכן שכבר הותחלה בו הפירה. וע"ע בחדושי הרא"ה כאן ובלשון רש"י ט: ד"ה אבל היכא, ושם בתד"ה אמר, ובמג"א תצח סקכ"ה.

ב. לפי טעם הר"ד שנעיצת הדקר נצרכת משום איסור הפירה, אין התר בדקר נעוץ אלא בשליפה אחת ולא בדקירות נוספות (עפ"י ב"ח תצח, טו – מובא במשנ"ב שם). אבל לפי הטעם הראשון דעת כמה פוסקים להתיר אפילו כמה דקירות (ע"ש בב"י וברמ"א וש"פ).

'שאפר כירה מוכן הוא... הכי קאמר ואפר כירה מוכן הוא'. מצינו כגון זה בלשון חכמים בכמה מקומות; ש... המשמשת כמו ו... (ע' במצוין בנבחים מו ובעירובין קה). ואין צורך להגיה הגרסה אלא כך פירושה. (וכן משמע בתור"ד). וכן נראה שקיימת תופעה הפוכה, ו... המשמשת ש... – ע' במצוין בערכין ט.

'ואם ראוי לצלות בו ביצה מותר'. הט"ז (תצח ס"ק טו) הוכיח מכאן שאפשר לכסות דם באפר חם, שלא כדעת האוסרים בזה [משום שהאפר החם מבשל הדם ומפקיעו מתורת 'דם' הטעון כיסוי]. וכן כתבו כמה ראשונים שאפשר לכסות דם באפר חם (ע' פסקי התוס'; דעת תורה כח סק"כ בשם ספר הפרדס לרש"י (רי) ואור זרוע הלכות כיסוי שצב).

ויש מי שתרץ דעת האוסרים שהכוונה כאן שנוטל את האפר החם שעדיין אינו מוקצה, וממתין עד שיתקרר ואז יכסה בו [ועל כרחך לפרש כן, כי בלאו הכי נמצא מבשל ביום טוב שלא לצורך] (עפ"י מנחת חינוך קפו, ד).

משמע מזה שמותר ליטול חפץ שאינו מוקצה בידיו כדי להשתמש בו בעודנו בידיו לאחר שיעשה מוקצה. וצ"ע. ועוד יש לומר: מדובר כשמעורב אפר שאינו חם ברמץ החם, ונוטל את הכל אגב הרמץ שאינו מוקצה, ומכסה רק באפר שאינו חם. ועוד, לדעת הסובר שמצות כיסוי מתקיימת במקצת הדם, הואיל ואין החום מבשל את כל הדם מיד, הרי שמקיים מצות כיסוי עד שהספיק כל הדם להתבשל (עפ"י טוב ראייה).

שמה י"ל באופן אחר; אף אם נאמר שמפקיע באופן זה מצות כיסוי מפני שמבשלו, אך כיון שסוף סוף אין כאן דם הטעון כיסוי י"ל שהתירו משום שמחת יו"ט לשחוט כשאינן לו דבר אחר לכסות בו ולקיים המצוה. ושמה תלוי הדבר בטעמים המוזכרים לעיל באיסור השחיטה כשא"א לכסות; אם הוא משום האיסור שהדם אינו מכוסה – כאן הלא אין איסור, אך אם הוא משום שהכיסוי הוא השלמת השחיטה, סוף סוף אינו משלים המצוה. וי"ל.

'כוי אין שוחטין אותו ביום טוב ואם שחטו אין מכסין את דמו'. ואם תאמר, מדוע לא ישחטו ביום טוב ויכסו דמו במוצאי היום? – משום שאין שוחטים לתוך הכלי, ואם ישחטנו על העפר ייבלע הדם ולא יהא רישומו ניכר [אבל אין מסתבר לתרץ שמפני דחיית הכיסוי ללילה יימנע משמחת יום טוב ולא ישחוט] (עפ"י הרא"ש. ע' מו"מ בדבריו בשער המלך הל' יום טוב ג,א).

דין כיסוי הדם בכוי וברכתו – ע' בחולין פג.

(ע"ב) 'אתי עשה ודחי לא תעשה'. ואף על פי שאפשר לקיים שניהם, להמתין לאחר יום טוב ואז יכסה – יש לומר לפי שאין מעבירים על המצוות כלל, וכל שאי אפשר לקיים שניהן עכשיו – יבוא עשה וידחה ל"ת, כי אם ימתין אפשר שייטרד ולא יקיים המצוה. ועוד יש לומר שלא חש להקשות זאת ומקשה מצד אחר (עפ"י רשב"א).

עוד בענין זה; דחיית עשה ל"ת כשאפשר לקיים העשה לאחר זמן – ע' במצוין ביוסף דעת פסחים פד.

לדברי הרא"ש הנ"ל בלאו הכי לא קשיא, כי עד מוצאי היום כבר ייבלע הדם ולא תתקיים מצות כיסוי.

ויש מי שכתב שעיקר זמן הכיסוי הוא בשעת השחיטה, הלכך בדין שידחה 'לא תעשה' שחביבה מצוה בשעתה (עפ"י פלתי כה. וברשב"א וברא"ש לכאורה אין נראה כן).

ואם תאמר, כיון שעשה דוחה לא-תעשה, למה לי דקר נעוץ מבעוד יום? ויש לומר כיון שאי אפשר לכסות אלא על ידי דיחוי הלאו, אין להתיר לכתחילה להיכנס למצב זה שהרי זה כמתכוין לבטל לא-תעשה.

ועדיין קשה כאשר כבר שחט מדוע לא יחפור בדקר ויכסה אף כשאין לו דקר נעוץ וגם בעפר שאינו תחוח, הלא עשה דוחה לא-תעשה? – ויש לומר שאסור משום טלטול מוקצה, וחכמים העמידו דבריהם במקום עשה דאוריתא בשב-ואל-תעשה (עפ"י רשב"א).

ע' מנחת שלמה (ח"ב מ,א) שתי הערות על דברי הרשב"א הללו.

'אפר כירה דעתו לודאי ואין דעתו לספק'. יש מי שמפרש: אף על פי שמחויב לכסות דם הכוי מצד הספק ולדעת כמה מן הראשונים הוא חיוב דאוריתא, מכל מקום הואיל והוא ספק, יש בני אדם הסבורים שאפשר לדחות הכיסוי לערב, שלא כחיוב ודאי – ועל כן אין כאן הכנה מצד דעת בני אדם (עפ"י שער המלך טומאת מת דף לב ע"ג).

וכן אפשר שבעיני בני אדם כיסוי כוי אינו נחשב כל כך, שמתוך שאין מברכים על הכיסוי (לדעת הרמב"ם, וכן נפסק בשלחן-ערוך) הבריות מזוללים בו [כעין שאמרו (בשבת כב) שלכך יום טוב שני צריך ברכה, כדי שלא יזוללו בו] (דובב מישרים ח"ג קמ – 'כבר ראה כת"ה שדחקו בזה גדולי קדם להבין הסברא, מדוע אין דעתו לספק... וכתבתי זאת רק להסביר ע"ד הדוחק).

וע' סברה נוספת ובאור מהלך הסוגיא, בשו"ת אגרות משה או"ח ח"ג צד, ב-ג.

יש להעיר שהר"ף והרמב"ם והאו"ז נקטו להלכה רק הטעם דלהלן ולא את טעמו של רבא. ע' בהמאור. ואולם הרשב"א בעבודת-הקדש הביא טעמו של רבא. וע"ע: מגן אברהם תצה ס"ק נג ושער הציון קט; חדושי הנצי"ב; אבי עזרי בכורים ט, ה ד"ה ובוה; חדושים ובאורים.

דם צפור – אסור לכסות בו צואה. נראה לפרש טעמו שעל ידי כוונת האדם לכסות בו דם צפור, לא נעשה בשל כך ככלי המוכן ועומד ממילא לכל שימוש, מפני שהכנה זו אין בה מעשה (ע' שבת ג.). מה עוד שלא ייחדו אלא לדבר ששימושו הוא חד פעמי.

ועוד יש לומר [לפי דברי המגן-אברהם שכיסוי הדם נחשב כצורך אוכל נפש] שעפר זה שהכניסו לכסות בו דם צפור ולא הכינו לכל צרכיו, לא פקע ממנו דין מוקצה אלא שהותר לטלטלו לצורך כיסוי בלבד משום אוכל נפש ושמתח יום טוב – הלכך נשאר באיסור טלטול לשאר צרכים (עפ"י בית ישי טו הערה א.). וע"ע חדושים ובאורים. ואולי יש להוסיף טעם [ויש לפרש כן בספר ראב"ן] שייחוד למצוה אינו כייחוד לשאר שימושים שלא ניתנה המצוה להנאה ואינה בגדר שימוש שלו. וסמך לסברא זו בדברי התוס' ר"פ לולב וערבה (סוכה מב: ע' במובא שם). וע' גם במנחת שלמה (ח"ב מ) שצדד בדעת מהרש"א שכיסוי הדם למצוה אינו כהשתמשות בעפר אלא כטלטול בעלמא. ואפשר עוד, כיון שהולך לכסות בו צואה בטלה הכנתו לצפור שהרי אינו עומד עתה לצפור ולאחר שיכסה בו צואה לא יהא ראוי עוד לכיסוי, הלכך חוזר להיות מוקצה (כן צדד בחזון איש (מג,ו), אלא שחזר והקשה על זה, עע"ש).

'... אלא אפילו שחט בהמה חיה ועוף ונתערבו דמן זה בזה אסור לכסותו ביום טוב.' ואם שחט תחילה חיה ואחר כך הבהמה, אמרו בחולין (פג) שפטור כלל מכיסוי הדם שכבר נתכסה דם החיה בדם הבהמה. ואולם כמה מן הפוסקים הראשונים השמיטו הלכה זו (ע' במובא בחולין שם). וכאן מדובר כשחייב בכיסוי, וכמאן דאמר אין דם מבטל דם (ע' ראב"ן).

*

'... ותכלית ההכנה הוא שנדע מך ערכינו ושפלותינו, וכמאמר מרן הגאון הקדוש מביאלע זצלה"ה זי"ע אפר כירה – מוכן הוא, שעיקר הכנה הוא שידע שהוא עפר ואפר, ובכח ידיעה הזאת נזכה מחר אי"ה ליעול בהיכלא דמלכא לקבל התורה מחדש באמת ובלב טהור, אמנ' (מתוך ישמח ישראל לרה"ק מאלכנסדר – לשבועות יז. וכן מובא שם סו"פ בא). ופירושו לדבריו הוא, שזה הוא האות על ההכנה אם הכין את עצמו כהוגן – אם אחר כל ההכנה נעשה שפל בעיניו בבחינת ונפשי כעפר לכל תהיה, זה הוא האות שמוכן ועומד, שזה הוא הגמר ותכלית ההכנה... (שם ר"פ שמיני).

דף ט

'לימא פליגא דשמואל אדאבוה (דשמואל) דאמר שמואל חלל חו"ל אוכל והולך ואח"כ מפרישו? אמר רבא: מי לא מודה שמואל שאם קרא עליה שם שאסורה לזרים.' יש מהאחרונים שפרשו: הפרשת תרומה אסורה בשבת משני טעמים; משום 'מתקן' – שמכשיר השיריים לאכילה, ומשום הקדשה